

نخستین کلاس آموزش کتابداری در ایران

سیدفرید قاسمی^۱

چکیده: اولین دوره کتابداری در ۳۱ خرداد ۱۳۱۷ برگزار شد. آیین‌نامه این دوره و درس‌های آن شامل: روش الفبایی کردن، کلیات کتابداری، تاریخ کتاب، کتاب‌های خطی، تاریخ خط، و مقدمه‌نویسی ارائه شده است. مدت این کلاس دو ماه به صورت رایگان بوده است. در این نوشته، از آقای دکتر منوچهر وصال به عنوان دانشجوی اعزامی به خارج نام برده شده است.

حدود دو سال پیش مقاله‌ای درباره ضرورت تدوین تاریخ کتابداری ایران نوشتم و در آن یادآور شدم که چنانچه امروز در این زمینه غفلت شود و سرگذشت این رشته در شش دهه اخیر که عمده‌تاً در سینه‌هاست از گفتار به نوشتار بدل نشود و استادان بزرگوار و پیشکسوتان کتابداری خاطرات خود و سرگذشت کتابداری نوین ایران را به رشته تحریر در نیاورند، بعدها به دشواری می‌توان به زوایای پنهان آن پی برد و ناگفته‌ها را مکتوب کرد و به جاست که نشریات کتابداری نیز تعدادی از صفحات هر شماره را به این مقوله اختصاص دهند. در آن مقاله به تاریخچه اعزام دانشجویان برای تحصیل کتابداری به خارج اشاره شده بود و در آن آورده بودم که دکتر منوچهر وصال رئیس وقت کتابخانه دانشکده علوم دانشگاه تهران نخستین کسی بوده که به این منظور به خارج از کشور اعزام شده است. پایان بخش آن مقاله نیز درباره بنیاد آموزش کتابداری در ایران بود. این مقاله را برای درج در مجله ... به مدیر محترم آن گرامی نامه سپردم. اخیراً شنیدم که آن مقاله در حروفچینی مفقود شده است! چون نسخه دوم آن مقاله را ندارم برای آگاهی علاقه‌مندان

۱. روزنامه نگار و پژوهشگر مطبوعات

به تاریخ کتابداری در ایران برنامه و آیین نامه نخستین کلاس آموزش کتابداری مصوبه ۳۱ خرداد ۱۳۱۷ خورشیدی شورای عالی فرهنگ - که گوشه‌ای است از آنچه که در آن وجیزه آمده بود - در ذیل می‌آید:

آیین نامه کلاس کتابداری

تصویب شده شورای عالی فرهنگ در تاریخ ۳۱ خرداد ماه ۱۳۱۷

برای پرورش عده‌ای کتابدار یک کلاس کتابداری موقه در تهران تأسیس می‌شود.

ماده اول - دوره تحصیلات علمی و عملی کلاس کتابداری دو ماه و مجانی است.

ماده دوم - داوطلبان ورود به کلاس کتابداری باید دارای شرایط ذیل باشند:

۱ - داشتن گواهینامه دانشسرای مقدماتی پسران یا دوره کامل متوسطه.

۲ - داشتن گواهینامه از طرف رئیس آموزشگاه یا رئیس معارف هر محل مشعر بر حسن اخلاق و ذوق کتاب دوستی و حسن خط و سلامت چشم داوطلب.

۳ - دانستن یک زبان خارجی (عربی - فرانسه - انگلیسی) نیز محل توجه خواهد بود.

تبصره ۱ - اشخاصی که لااقل یکسال در یکی از کتابخانه‌های رسمی خدمت کتابداری کرده باشند با پیشنهاد مدیر کلاس و تصویب وزارت معارف می‌توانند در تحصیل این کلاس شرکت کنند.

تبصره ۲ - پذیرفتن داوطلب بر طبق مقررات سابق با مدیر کلاس است و پس از پذیرفتن داوطلبان پرونده آنها را به وزارت معارف گزارش می‌کند.

ماده سوم - اشخاصی که به گرفتن گواهینامه رسمی کلاس کتابداری نایل می‌شوند حق دارند در کتابخانه به سمت کتابداری استخدام شوند و خدمت کتابداری برای آموزگاران رسمی مانع تدریس نخواهد بود.

ماده چهارم - گواهینامه کلاس کتابداری فقط از لحاظ فنی کتابداری دارای اعتبار خواهد بود.

برنامه کلاس کتابداری

تصویب شده شورای عالی فرهنگ در تاریخ ۳۱ خرداد ماه ۱۳۱۷

۱ - روش الفبایی کتابداری علماً و عملاً و سایر روشهای کتابداری علماً ۳۰ ساعت
(مقصود از روش الفبایی تنظیم کتاب روی برگهای مخصوص برحسب تقسیم نام کتاب، نام

مؤلف، موضوع می باشد)

۳۰ ساعت

۲ - کلیات کتابداری به شرح ذیل

الف - کتابخانه (ساختمان - اثاثیه - تالار مطالعه)

ب - وظایف (خریداری کتاب - انتخاب مجلات و روزنامه‌ها - اهداء کتاب - مبادله کتاب)

ج - ارتباط با مردم (نگاهداری آمار - امانت دادن کتاب - مناسبات با مراجعه کنندگان - آیین نامه و وضع تالار مطالعه - ساعات کار)

د - ارتباط (ارتباط با کتابخانه‌ها و کتاب فروشها)

هـ - وسایل محافظت (تجلید و صحافی - بازرسی - حفظ کتاب و کتابخانه - مهرکردن کتاب - وسایل جلوگیری از دزدی و گمشدن کتاب - وسایل جلوگیری از حریق)

و - وسایل کار (کتابهای عمده که یک کتابخانه را تشکیل می دهد - کتابهایی که برای تشکیل یک کتابخانه مفید است - کتابفروشیهای معروف داخله کشور - کتابفروشیهای معروف خارجی)

ز - نمونه های چاپی (دفتر ثبت کتاب - دفتر ثبت مراجعه کنندگان - نمونه درخواست کتاب - برگه ها)

۳ - تاریخ مختصر کتاب - تاریخ مختصر کتابخانه های قدیم و جدید ایران - شناساندن کتابخانه های بزرگ کشورهای دنیا - شناسایی فهرستهای کتاب مربوط به ایران

۱۰ ساعت

۴ - شناساندن کتابهای قدیمی و خطی - تذهیب و نقاشی - تجلید - تاریخ کاغذ - تاریخ چاپ

۱۰ ساعت

معرفی نسخه های قدیمی و اهمیت آن - راه شناختن خط مؤلف در صورت نداشتن رقم و یا سابقه به خط مؤلف - علت اهمیت نسخه های خطی - راه شناختن مؤلف و نام کتابی که در مقدمه و خاتمه نامی از آن دو نباشد و یا صحافی قدیم و جدید و امتیاز هر یک - اقسام جلدها - تاریخ پیدایش کاغذ و اقسام آن - صنعت متن و حاشیه کردن اوراق کتاب - تاریخ چاپ و تحولات آن.

۵ - تاریخ خط و خطاطان معروف:

پیدایش و تحول خط - انواع خطهای ایران پیش از اسلام و بعد از اسلام - تحول حروف و رسم الخط فارسی در دوره های مختلف - تاریخ خطاطان معروف که مبتکر سبک بوده اند و معرفی از سبک آنها.

- ۶- اقسام مقدمه‌نویسی و سبک نگارش کتاب از روی نمونه‌هایی که به شکل منتخب اختیار می‌شود - تاریخ اجمالی سیر زبان فارسی و عربی و سبکهای نظم و نثر دوره‌های مختلف ایران و شرح احوال و صورت کتاب‌های مشهور نویسندگان معروف ایران و نام بزرگان و شاهان و وزیران که مشوق تألیف بوده‌اند و به نام آنان کتابهایی نوشته شده است. ۳۰ ساعت
- ۷- برای قسمت عملی و تمرین در کتابخانه‌ها تبصره - تقسیم ساعات و محل دروس نظری و تمرین عملیات با نظر رئیس کلاس و تصویب وزارت معارف است. ■

مأخذ

سالنامه و آمار ایران. مصوبات سال ۱۳۶۷.